

В спеціалізовану вчену раду Д 41.086.04 Національного
університету «Одеська юридична академія»

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію

Петрова Володимира Степановича на тему

**«Встановлення та заміна способу і порядку виконання рішення
господарського суду»,**

**представлену на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за
спеціальністю 12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне
право**

Актуальність теми дослідження. Судовий захист прав фізичних та юридичних осіб може бути реалізований тільки у випадку, якщо така особа, звернувшись до компетентної інстанції за захистом свого порушеного або оспорюваного права чи законного інтересу, реально отримала присуджене їм цією інстанцією. Невиконання рішень суду позбавляє будь-якого сенсу їх винесення, що по суті, означає відмову в гарантованому державою захисті прав та законних інтересів осіб. Адже на скільки б позитивним не було рішення по справі для позивача, стягувача, заявника, скаржника і т.д. сам по собі судовий акт не реалізує покладеної на нього функції щодо відновлення порушеного права та інтересу до тих пір, поки не буде виконаний цей акт.

Інститут зміни способу та порядку виконання судових рішень слід вважати ефективним процесуальним заходом, спрямованим на виконання такого рішення. В одному із своїх рішень Конституційний Суд України (рішення № 11-рп/2012 у справі «Шаповалов проти України» від 25.05.2012 р.) зазначив, що «невиконання судового рішення загрожує сутності права на справедливий розгляд судом. При цьому зміни способу та порядку виконання рішення є однією з процесуальних гарантій захисту та відновлення захищених судом прав та інтересів фізичних і юридичних осіб».

Разом з тим нині у державі та суспільстві склалася загальна недооцінка значення виконання судових рішень, яке не визнається функцією судової гілки влади, а тому у багатьох дослідженнях стадія виконання рішень судів виведена за межі предмету процесуальних галузей. У роботі Петрова В.С. відстоюється потреба здійснення глибокого наукового аналізу процесуальних особливостей встановлення та зміни способу і порядку виконання рішення господарського суду відповідно до господарського процесуального законодавства, підстав прийняття

відповідних судових актів і перспектив удосконалення положень законодавства в цій сфері, впровадження заходів, що сприятимуть вирішенню господарсько-правових конфліктів, а також дослідження норм, що забезпечують належне застосування положень законодавства про примусове виконання судових рішень.

Посилює вимогу науково-теоретичного опрацювання, обраної дисертантом проблематики, також брак теоретичних праць монографічного характеру, присвячених способу та порядку виконання рішень господарських судів, що перешкоджає встановленню особливостей процесуальної реалізації положень ГПК України у цьому напрямку. Саме тому, актуальність дисертаційного дослідження «Встановлення та зміна способу і порядку виконання рішення господарського суду», не викликає жодного сумніву.

Робота Петрова В.С. складається зі вступу, 3 розділів, що охоплюють 7 підрозділів, висновків, в яких, належним чином, подано актуальність обраної проблематики та здійснено її глибоке й всебічне дослідження.

На ґрунті моніторингу наукових поглядів на питання правової природи норм, що регулюють правовідносини у рамках виконавчого провадження (с. 16-17), аналізу чинного законодавства України та судової практики (с. 18-20), історичного підґрунтя формування способів виконання рішення суду (с. 21-22) сформульовано висновки, що не підлягають ототожненню заходи примусового виконання і способи виконання рішення суду (с. 28), а також слід розмежовувати поняття «спосіб» та «порядок» виконання рішення суду, у зв'язку з чим запропоноване авторське визначення цих понять (с. 39-43) та поділено способи виконання рішень судів на групи залежно від спрямованості примусу (с. 35-39).

У роботі проаналізовано зарубіжний досвід встановлення та зміни способу і порядку виконання рішення судів господарської (комерційної) юрисдикції (с. 43-68) та робиться висновок про доцільність впровадження у господарські процесуальні норми досвіду Великої Британії щодо 14-денного строку на оскарження рішення суду про зміну способу й порядку виконання рішення суду й обчислення його винятково після моменту вручення боржнику (с. 49-50); досвіду Австралії щодо розширення на третіх осіб, які мають зобов'язання перед боржником чи зберігають його майно, права ініціювати вирішення питання про відстрочку чи розстрочку виконання рішення господарського суду, змінити спосіб чи порядок виконання такого рішення, якщо це зачіпає інтереси заявника чи впливає із відносин між цією особою та боржником (с.52-53); досвіду Німеччини

щодо прямого законодавчого дозволу суду вирішувати питання про зміну способу виконання незалежно від індивідуальної визначеності чи заміненості речі (с. 59-60).

Дисертантом у контексті встановлення процесуальних особливостей розгляду справ про встановлення та зміну способу і порядку виконання рішення господарського суду окреслено ряд проблем виконавчого провадження, зокрема, визнання провадження з виконання рішення господарського суду як цілісної процесуальної форми (с. 72-74); відстрочки чи розстрочки виконання рішення суду не лише на стадії виконання судового рішення (с. 74-80), але й на стадії прийняття останнього (с. 96-97); альтернативного рішення та альтернативного способу виконання рішення (с. 84-92); мирової угоди у процесі виконання рішення суду (с. 93-94).

У дисертації шляхом ретельного аналізу господарського процесуального законодавства та судової практики цілком обґрунтовано визначені критерії, яким має керуватися господарський суд при зміні способу та порядку виконання власного рішення (с. 98-110), а також підстави для надання судом розстрочки/відстрочки виконання судового рішення (с. 119-136).

Значну увагу дисертантом приділено встановленню та зміні способу і порядку виконання рішення господарського суду в окремих господарських правовідносинах, зокрема, у справах про присудження майна (с. 147-156, 161-168), у справах про визнання (с. 156-160), а також у справах про зобов'язання відповідача вчинити певні дії (с. 169-178).

Науково-практичні положення, висновки, рекомендації, сформульовані у дослідженні, є достатньо аргументованими, містять глибокі напрацювання щодо науково-практичних рішень та є результатом наукового пошуку відповідно до поставленої мети і завдань дослідження.

Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідної програми Національного університету «Одеська юридична академія» «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» на 2011–2015 рр., державний реєстраційний номер 011U0006H, у рамках якого досліджено питання встановлення та зміни способу виконання рішення господарського суду.

Вірогідність наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації підтверджується їх апробацією у відкритому друку, обговоренням на наукових

конференціях. Зокрема, основні теоретичні положення та висновки дисертації знайшли відображення у 12 наукових працях, зокрема, у 5 наукових статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях з юридичних наук, та у 7 інших публікаціях.

Достовірність та обґрунтованість результатів дисертаційного дослідження базується на: органічному поєднанні результатів раніше проведених досліджень відомих українських та зарубіжних фахівців у галузі господарського, цивільного та адміністративного процесуального права, теорії права; досить критичному аналізу положень чинного українського законодавства з питань встановлення та зміни способу і порядку виконання рішення господарського суду; вивченні судової практики з цих питань; аналізі зарубіжного досвіду у частині встановлення та зміни способу й порядку виконання рішення суду, що мають особливе значення для господарських (комерційних) справ, наприклад, Австралії, Великої Британії, Франції, Німеччини, Російської Федерації, Швейцарії та ін., *а також підтверджується комплексним використанням дисертантом загальнонаукових та спеціальних методів пізнання.*

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація Петрова В.С. є першим у вітчизняній юридичній науці комплексним дослідженням порядку встановлення та зміни способу й порядку виконання рішення суду, в якому визначено особливості змісту та порядку реалізації відповідних процесуальних норм та запропоновано основні напрями вдосконалення правових приписів у цій сфері. На ґрунті проведеного дослідження дисертантом розроблено низку обґрунтованих теоретичних положень, методичних і прикладних висновків із різним ступенем новизни.

Заслужовують на підтримку більшість сформульованих в дисертації висновків, зокрема, щодо:

обґрунтування необхідності виділення провадження з виконання рішення господарського суду у господарському процесі України як цілісної процесуальної форми, якій притаманні самостійні цілі, учасники, строки, процесуальні особливості та форми документообігу порівняно із розглядом справи по суті (с. 72-73, 97);

розмежовування способу та порядку виконання рішення господарського суду як родове та видове поняття, при цьому під способом виконання рішення господарського суду розуміється захід примусового виконання рішення суду, що

може бути встановлений і змінений лише судом, виходячи з вимог, заявлених під час судового розгляду, та обставин справи, спрямований на повне та правильне виконання судового рішення для відновлення та захисту порушеного або оспорюваного права чи охоронюваного законом інтересу стягувача; а під порядком виконання – процедуру виконання встановленого судом способу захисту порушеного або оспорюваного права (законного інтересу), що передбачає строки, черговість, місце, послідовність та інші складові дій боржника та/або третіх осіб щодо виконання рішення суду, а також форму закріплення пов'язаних із такою процедурою прав та обов'язків учасників виконавчого провадження і наслідків їх здійснення (с. 42-43);

загальних підстав способів виконання рішення господарського суду з урахуванням виділення таких критеріїв: спрямованість на встановлення нового механізму реалізації рішення суду, що може створити кращі правові умови для задоволення первісної вимоги; не потребує нового дослідження обставини справи, залучення нових осіб чи повернення до інших стадій розгляду справи по суті спору, крім встановлення обставин неможливості чи утруднення виконання рішення суду та оцінки правомірності нового способу виконання; новий спосіб чи порядок виконання рішення суду відповідає способу захисту, визначеному судом у первісному рішенні, є найменш обтяжливим для боржника та відповідає критеріям адекватності, справедливості, пропорційності, виконуваності та добросовісності сторін, розрахований на швидке й ефективне виконання рішення суду (с. 110);

розуміння поняття розстрочки чи відстрочки виконання суду як складових категорії порядку виконання, за якого розстрочка виконання судового рішення пов'язується із його виконанням частинами з певним інтервалом у часі у зв'язку із наявністю обставин, що ускладнюють виконання рішення у попередній термін (строк) або роблять його тимчасово неможливим, а відстрочка виконання – із встановленням судом нового терміну (строку) виконання у зв'язку із наявністю таких самих обставин (с. 136-137);

підстави розмежування компетенції судових органів та виконавчої служби щодо забезпечення примусової сили судового рішення, зокрема, шляхом чіткого визначення обсягу категорії «заходи примусового виконання», що охоплює і категорію «способи виконання», які визначаються винятково судом, і примусові

заходи виконання, вибір яких належить до компетенції державного виконавця (с. 27-28);

визначення позитивних рис господарського процесу, зокрема, у частині відмови від потреб окремої процедури встановлення способу чи порядку виконання рішення суду, що є більш обґрунтованою, ніж відповідний порядок за цивільним чи адміністративним процесуальним законодавством (с. 81-83) тощо.

Пропозиції щодо змін і доповнень окремих норм ГПК України сформульовані за результатами дослідження (с. 186), в основному є аргументованими і підсилюють практичне значення роботи.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані висновки та пропозиції можуть бути використані для вдосконалення чинного господарського процесуального законодавства, а також під час правозастосування. Положення дисертації можуть бути використані у розробці відповідних розділів підручників та навчальних посібників з господарського процесуального права, а також при підготовці лекцій для студентів юридичних вищих навчальних закладів, у навчально-методичній роботі, при підготовці науково-практичних коментарів.

Разом із тим, дисертація містить низку положень, що потребують доповнення, додаткового обґрунтування, а також окремих спірних положень.

1. Насамперед, варто відмітити, що дисертант у межах свого дослідження прискіпливо аналізує судову практику, що безперечно підсилює значимість роботи. Проте таке захоплення судовою практикою, на наш погляд, заважає розв'язанню наукової проблеми поглиблення вчення про виконання рішення господарського суду у господарському процесі, а саме порядку встановлення та зміни способу і порядку його виконання. Так, у розділі 3 дисертаційного дослідження наводяться особливості встановлення та зміни способу і порядку виконання рішення господарського суду в окремих господарських відносинах, зокрема, у справах про присудження майна та у справах про зобов'язання відповідача вчинити певні дії. Якщо виходити із загальної класифікації позовів на позови про присудження, про визнання та про перетворення (про які згадує сам автор на с. 156), то у розділі третьому роботи логічно хотілося б побачити особливості встановлення та зміни порядку і способу виконання судових рішень господарських судів по кожному вищевказаному позову. При цьому, питання про невиконуваність рішень у справах про визнання (стор. 156-160) розкриваються у

межах дослідження примусового виконання позовних вимог про присудження, а проблемам виконуваності позовів про перетворення увага взагалі не приділяється.

У світлі виконуваності позовів про визнання хотілося б почути думку дисертанта про визнання права на майно, яке ще не створене. Стосовно позовів про визнання права власності на новостворене чи реконструйоване нерухоме майно, варто відмітити, що на практиці суди виходять із того, оскільки набуття права власності регулюється окремими нормами і зазначені вище позови заявляються формально не для визнання, а для набуття права власності, задоволені вони бути не можуть, про зазначається у роботі (с. 159). Проте якщо особа фактично набула об'єкт нерухомості у власність, однак не встигла чи не змогла зареєструвати своє право власності з об'єктивних та незалежних від неї причин (наприклад, іпотекодержатель звернув стягнення на предмет іпотеки у позасудовому порядку шляхом набуття нерухомого майна у власність, а реєстраційна служба відмовляється реєструвати зазначене право), то у разі виникнення спору щодо нерухомого майна така особа буде позбавлена можливості ефективно захищати своє законне хоча і незареєстроване право власності. Тому вважаємо, що судова практика має бути переглянута у частині визнання права власності на майно шляхом встановлення відповідних фактичних обставин, що підтверджують це право, навіть за відсутності у позивача первинних документів на нерухоме майно.

2. Викликає зауваження позиція Петрова В.С. щодо розширення підстав сплати судового збору при подачі заяви про зміну способу та порядку виконання рішення суду, прирівнявши відповідну заяву до немайнової вимоги (с. 74-75). В умовах економічної кризи та зубожіння населення додатковий тягар у вигляді сплати судового збору у вищезазначеному випадку є неправильним. Адже нині вже законом встановлені досить високі ставки судового збору при подачі позовних заяв. При цьому слід врахувати, що особа звертається до суду з проханням відстрочити або розстрочити виконання рішення за наявності несприятливих для неї обставин, серед яких і скрутне матеріальне становище (для юридичних осіб – загроза банкрутству).

3. Спірною представляється пропозиція автора щодо встановлення розгалуженої системи заходів примусового виконання, які можуть диференційовано застосовувати державні виконавці для належного виконання рішення суду, як то має місце у законодавстві Російської Федерації (с. 102). Адже,

що буде оціночним критерієм такої диференціації у повноваженнях органів, котрі виконуватимуть судові рішення, чи не сприятиме зазначене зловживанню такими повноваженнями, як працюватиме така модель системи заходів примусового виконання в умовах анонсованого Міністерством юстиції України впровадження інституту приватних виконавців?

4. У контексті гармонізації повноважень господарського суду та виконавчої служби у процесі виконання рішення суду незрозумілою є пропозиція Петрова В.С. надати державному виконавцю або суду право контролю за поведінкою боржника в умовах відстрочки для недопущення ним від виконання рішення суду у майбутньому (с. 140). Безперечно, ідея такого контролю не викликає критики, проте виникає питання, в яких випадках контроль здійснювати суд, а в яких – державний виконавець? На захисті бажано було б почути думку дисертанта з цього приводу.

Актуальним є питання щодо сплати законних процентів під час дії розстрочки чи відстрочки виконання рішення суду, які на думку автора дисертаційного дослідження мають розглядатися в окремому процесі за позовною заявою кредитора з огляду на те, що вирішення цього питання потребує з'ясування нових обставин порушення прав кредитора (с. 143). Питання про надання відстрочки або розстрочки виконання судового рішення вирішує суд, який видав виконавчий документ, а отже, постановив рішення, при цьому з'ясував усі обставини справи та надав кваліфікацію правовідносинам. Тому чому цей суд не може вирішити питання щодо сплати законних процентів під час дії розстрочки чи відстрочки виконання цього ж рішення суду? Вважаємо, що насамперед з міркувань процесуальної економії суд, який прийняв рішення про відстрочку чи розстрочку виконання судового акту, не повинен відмовляти кредитору у стягненні на його користь законних процентів за користування грошима за період відстрочення чи розстрочення виконання лише з підстави необхідності з'ясування нових обставин порушення прав кредитора.

Узагальнення судової практики свідчить про наявність великої кількості необґрунтованого та безпідставного звернення до суду сторін із заявами про відстрочку або розстрочку виконання рішення суду, намагання боржників у будь-який спосіб уникнути та затягнути строки виконання судового рішення та сплати стягненого боргу. На наш погляд, не сприяє вирішенню даних проблем так званий суддівський розсуд у питанні строків надання розстрочки/відстрочки, про який

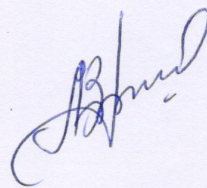
зазначає дисертант (с. 131). У цьому плані цікавим є досвід Німеччини (і автор про нього вказує на с. 57-58), коли державний виконавець уповноважений надати боржнику відстрочку або розстрочку виконання, але не більш як на дванадцять місяців... Вважаємо, що за сучасних інфляційних процесів, що мають місце в нашій державі, та правосвідомістю нашого суспільства відновлення порушеного або оспорюваного права чи законного інтересу повинно мати конкретні часові межі розстрочки та відстрочки виконання судових рішень.

Разом із тим, висловлені зауваження істотно не впливають на достатньо високий науковий рівень дисертаційної роботи, яка являє собою фундаментальну науково-дослідну працю і за своїм змістом, науковими результатами, актуальністю та новизною є самостійним вкладом в науку господарського процесуального права.

Автореферат та наукові публікації повністю відображають основні положення та результати дисертації.

Таким чином, дисертаційне дослідження «Встановлення та зміна способу і порядку виконання рішення господарського суду» як за формою, так і за змістом цілком відповідає вимогам п. 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», а Петров Володимир Степанович заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право.

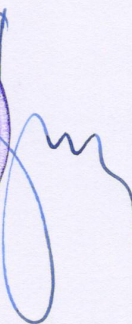
**Кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та
господарського права і процесу
Міжнародного гуманітарного університету**

А.О. Згама

Підпис засвідчую:

**Заслужений діяч науки і техніки,
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
Ректор Міжнародного гуманітарного
університету**

А.Ф. Крижановський